

Мудра О. В., Тоненчук Т. В. Навчання професійного інішомовного спілкування в навчальних закладах вищої освіти України

У цій статті розглядається необхідність вдосконалення української системи вищої освіти для формування відповідних навичок спеціалістів, здатних вести професійну взаємодію через інішомовне спілкування в різних контекстах. Стаття окреслює мету надання професійних навичок спілкування іноземною мовою в університетах, наголошуючи на досягненні рівня володіння відповідними знаннями, що сприяє практичному їх застосуванню в подальшій професійній діяльності. Для підвищення ефективності навчального процесу педагогам необхідно розробляти нові організаційні основи та методичні прийоми. У зв'язку з постійними зусиллями щодо підвищення якості вищої освіти ця стаття спрямовує свою увагу на розвиток професійно-комунікативної компетентності майбутніх спеціалістів, що охоплює міжкультурний, гуманітарний, соціальний та лінгвістичний компоненти. У цьому контексті вивчення іноземної мови для спеціальних цілей набуває першочергового значення, спонукаючи студентів до нових викликів, що постають перед академічними та професійними спільнотами. Досліджуються потенційні шляхи оптимізації та модернізації методики навчання професійного інішомовного спілкування. Крім того, підкреслюється важливість процесу інтеграції інішомовного та професійного компонентів, необхідних для формування конкурентоспроможної моделі випускника-спеціаліста на світовому ринку праці. Пропагується новий підхід до відбору змісту навчання в контексті професійно орієнтованого викладання іноземної мови. У статті подано детальний опис усіх аспектів професійно орієнтованого навчання іноземної мови, запропоновано комплексний огляд тонкощів формування професійно орієнтованих навичок іноземної мови.

Ключові слова: інтегроване навчання, навчання іноземних мов, професійне інішомовне спілкування, освіта, профілююча дисципліна, двоорієнтований підхід, вищий навчальний заклад.

УДК 378.06:37.04

DOI <https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series5.2023.95.18>

Петренко Т. В.

ЕМЕРДЖЕНТНИЙ ПІДХІД У ВИВЧЕННІ КРОС-КУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ УЧАСНИКІВ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ

Мета статті передбачала визначення потенціалу емерджентного підходу у дослідженні дидактичних аспектів крос-культурної комунікації учасників освітнього процесу в університеті.

Авторка вперше розглянула особливості використання цього підходу під час досліджень за критерієм рівнів освіти і цілей освітніх програм, які реалізуються в університетах на першому, другому і третьому освітньо-науковому рівнях вищої освіти.

Цікаво, що в роботі авторка показала цінність соціокультурної спрямованості крос-культурної комунікації на першому (бакалаврському) рівні вищої освіти. У статті наголошено, що крос-культурна комунікація серед студентів бакалаврату формується під впливом сприйняття інформаційно-знакового контексту, студенти відкриті для спільного осмислення і подолання труднощів. На другому (магістерському) рівні вищої освіти увага приділена дидактичним аспектам організації крос-культурної комунікації в реалізації індивідуальних освітніх траєкторій кожного учасника освітнього процесу на цьому рівні. Магістранти, виявлено дослідженням, більше приділяють уваги емоційно-мотиваційному аспекту крос-культурного спілкування і комунікативної взаємодії. На третьому (освітньо-науковому) рівні емерджентний підхід дозволяє уявити економічний ефект досліджень, роль крос-культурної комунікації в реалізації державної освітньої політики і здійсненні євроінтеграційних кроків зближення національного і європейського дослідницького простору. На цьому освітньому рівні здобувачі вже мають достатньо широкий досвід вирішення труднощів крос-культурної комунікації, тому більше уваги привертає регуляторно-інтенційний аспект такої комунікації.

Автором наголошено, що емерджентний підхід передбачає осмислення того, що цілісність крос-культурної комунікації не є простим поєднанням усіх (вербальних, невербальних, інтегрованих) засобів та смислових і змістових аспектів такої комунікації. У крос-культурній комунікації виникають конкретні стратегії комунікації на виклик зовнішніх комунікативних ситуацій. Емерджентний підхід дає змогу винести акценти на результативність і відповідність дидактичним цілям такої комунікації.

Перспективою подальшого розроблення заявленої теми визначено пошук шляхів крос-культурної взаємодії у контексті міжкультурної співпраці учасників освітнього процесу, реалізації програм академічної мобільності.

Ключові слова: якість освіти, комунікативна компетентність, емерджентний підхід, крос-культурна комунікація, навчання, особистість, студент, рівні вищої освіти.

Крос-культурна комунікація учасників освітнього процесу перебуває у площині міждисциплінарного наукового і прикладного дискурсу. Маючи в методології опору на психологію і соціологію, крос-культурна комунікація вивчає вплив культурних чинників на розвиток особистості і аналізує відповідні трансформації в поведінці. Для сьогодення, що позначилося цілою низкою цивілізаційних конфліктів, збільшення міграційних потоків, розвиток міжкультурних відносин в усіх сферах життєдіяльності суспільства набуло нового звучання. Останнім часом у широкому інформаційному просторі часто вживається термін «культурний

шок». Маємо зазначити про те, що набуття компетентностей крос-культурної комунікації переслідує за мету попередження проявів таких емоційно виснажливих станів, адже будь-яке спілкування учасників освітнього процесу має сприяти зміцненню відчуття психологічного комфорту, створенню можливостей для самовираження і успішної соціалізації. Разом з тим, сьогодення комунікантів – учасників освітнього процесу – позначилося загостренням суперечності між наявним фактичним розмаїттям фіксованих культурних особливостей, ознак, що впливають на характер і спрямованість комунікації, і формальним підходом у втіленні практично зорієнтованих навчальних взаємодій. До цього часу залишається актуальною проблема подолання розриву між змодельованим змістом спілкування учасників освітнього процесу і реальними ситуаціями крос-культурної комунікації, в яких перебувають учасники освітнього процесу поза межами аудиторних чи синхронних навчальних, науково-дослідницьких взаємодій.

Науковий дискурс проблеми крос-культурної комунікації, формування відповідних компетентностей досить солідно презентовано у дослідженнях і прикладних розвідках. Методологічний базис цієї публікації утворили висновки і методи розробки ключових аспектів крос-культурної комунікації зарубіжними ученими: Р. Гестеланд [1], Гріффін, А. Уморі [2], Е. Зал [3]. Психологічні аспекти використання емерджентного підходу у цій розвідці розкрито з урахуванням висновків К. Ворд, С. Бохнер, А. Фернем [4]. У дослідженні особливостей використання цього підходу під за критерієм рівнів освіти і цілей освітніх програм, які реалізуються в університетах ми послуговувалися також міркуваннями і висновками щодо ортобіотичного підходу, презентованими В. Ворожбіт-Горбатюк, Т. Собченко, С. Козиренко [5]. Власне саме тлумачення емерджентного підходу визначено на підставі опори на висновки, представлені у статтях авторів Н. Геселевої і Н. Заріцької [6], Н. Захарової [9]. Емпіричну базу розвідки склали матеріали, представлені на офіційних сторінках Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди у відкритому мережевому доступі [11; 12].

Разом з тим, розкриття емерджентного підходу у формуванні компетентностей крос-культурної комунікації здобувачів різних рівнів освіти не стало предметом окремої наукової розвідки. Зважаючи на багатопрофільність і розмаїття освітніх програм, що реалізуються у Харківському національному педагогічному університеті імені Г.С. Сковороди, є доцільність детального вивчення цієї теми.

Мета статті – визначення потенціалу емерджентного підходу у дослідженні дидактичних аспектів крос-культурної комунікації учасників освітнього процесу в університеті.

Ретельне вивчення праць, дотичних темі, заявленій у назві цієї публікації, свідчить про широке використання емерджентного підходу в організації освітнього процесу, детермінованого глобалізаційними тенденціями. В освіті глобалізаційні процеси актуалізують крос-культурну взаємодію між учасниками освітнього процесу для вирішення завдань крос-культурної взаємодії у контексті обміну навчальним контентом, цінностями, нормами, досвідом викладачів, методистів (організаційним, управлінським, методичним). Глобалізаційні процеси, що супроводжуються втратою кордонів, часових та інших обмежень, передбачають організацію і управління крос-культурних відносин під час творення поліетнічного і полікультурного простору спілкування здобувачів вищої освіти. У творенні цих просторів набувають виразності транснаціональні суперечності. Для попередження і подолання таких суперечностей компетентності крос-культурної комунікації формуються на основі ментально обумовлених життєвих приписів і ціннісних орієнтацій, сформованих в учасників освітнього процесу на попередньому рівні освіти [5]. Для порозуміння і попередження конфліктів, так званого культурного шоку, крос-культурна комунікація в сутнісному значенні осмислення перетину культур [10], передбачає опору на закономірності поведінки особистості в соціумі, використання ментальних стереотипів у поведінці і діяльності (зокрема – навчально-пізнавальній і дослідницькій), установлені способи вирішення конфліктів. Для цього крос-культурна комунікація концентрує увагу учасників освітнього процесу на важливих компонентах вищої освіти: змісті освітніх програм, методології і основному фокусі реалізації унікальності освітніх програм, методичному інструментарії для досягнення очікуваних результатів. Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди з більшості спеціальностей має повний цикл освітніх програм першого, другого, третього рівнів освіти з можливістю неперервного удосконалення кваліфікації через систему актуальних професійних курсів [11-12].

Аналіз змісту актуальних освітніх програм для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти в нашому університеті підтверджує, що фактично в кожній з презентованих у відкритому доступі освітніх програм наголошено на цінності соціокультурної спрямованості крос-культурної комунікації. Крос-культурна комунікація серед студентів формується під впливом сприйняття інформаційно-знакового контексту, студенти відкриті для спільного осмислення і подолання труднощів завдяки послідовному опануванню логікою крос-культурного спілкування: уміння ідентифікувати і аналізувати культурні відмінності, критично сприймати інформацію, навчальний контент, представлений іноземними мовами. Для результативного крос-культурного спілкування здобувачі долучаються до практичного опанування комунікативними навичками у поліетнічному середовищі, через активну творчу діяльність у численних культурних центрах опановують традиції, звичаї, національні особливості буденного життя представників етносів, які здобувають фахову освіту в цьому університеті. Емерджентний підхід на цьому рівні освіти увиразнює зміст мовних курсів і дисциплін гуманітарного спрямування, коли для крос-культурної комунікації має значення глибина і системний характер знань мови, історії, економіки і культури певної нації, етносу, національної спільноти

[9]. В освітніх програмах мовної фахової підготовки багато уваги приділяється методам досягнення культурної емпатії, демонстрування чутливості до прояву національних елементів культури. Варті уваги і приклади організації безпосереднього крос-культурного спілкування під час реалізації академічної мобільності, опосередкованого комунікування через зміст навчального і мистецького контенту, про що красномовно свідчить, наприклад, хронологія подій у стрічці новин аспірантури університету [12].

Безпосереднє і опосередковане крос-культурне спілкування у Харківському національному педагогічному університеті імені Г.С. Сковороди передбачає три важливі аспекти, які концентрично розвиваються у змісті освітніх програм для другого (магістерського) рівня вищої освіти. Перший аспект пов'язаний із осмисленням психологічних особливостей сприйняття реальних носіїв мови (темп і темперамент, смислові наголоси і ментальні особливості, увага до деталей невербального спілкування). Другий аспект пов'язаний з людноцентризмом в розумінні апріорних цінностей національної культури. Цей аспект виразно прослідковується в емерджентній інтерпретації місії і візії університету в цілях освітніх програм другого (магістерського) рівня вищої освіти [11]. Через дисципліни фахового спрямування здобувачі-магістранти опановують уміннями розрізняти поведінкові стереотипи і психологічні особливості крос-культурного спілкування, що є третім аспектом ефективності крос-культурної взаємодії. Системні знання соціології, психології, педагогічних наук дає змогу орієнтувати здобувачів на ролі освітніх лідерів чи організаторів розвивального навчального середовища з урахуванням зовнішніх некерованих і внутрішніх (керованих) факторів у взаємозв'язку, що певною мірою узгоджується з міждисциплінарністю емерджентного підходу, про що зазначено у публікації Н. Геселевою і Н. Заріцькою [7].

Для набуття професійно значущого досвіду крос-культурної комунікації у багатьох освітніх програмах університету визначальними цінностями навчального контенту є толерування і гнучкість. Це дає змогу дистанціюватись власне від розбіжностей і зосередити увагу на дидактичних нюансах крос-культурної комунікації в реалізації індивідуальних освітніх траєкторій кожного учасника освітнього процесу на цьому рівні. Наприклад, для спеціальності: 014 Середня освіта (Мова та зарубіжна література (англійська)) у змісті освітньої програми більше приділено уваги емоційно-мотиваційному аспекту крос-культурного спілкування і комунікативної взаємодії. Через формування досвіду подолання соціально-психологічних бар'єрів, компенсування соціально-культурних цінностей між учасниками крос-культурного спілкування, вивчення і розуміння унікальності стилю життя представника – носія певної культури магістранти набувають професійно значимої культурної компетентності зменшувати невизначеність впливів середовища на якість навчання.

Вивчення змісту освітніх програм для третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти дав змогу констатувати, що у Харківському національному педагогічному університеті імені Г.С. Сковороди крос-культурна комунікація набуває на цьому рівні виразного практичного спрямування. Так, наприклад, дисципліни вільного вибору, що розроблено науково-педагогічними працівниками університету, містять ресурси, необхідні для визначення соціального та економічного ефекту досліджень, які проводять аспіранти [12].

Заходи, що передбачають крос-культурну комунікацію в системах «здобувач – здобувач», «здобувач – науковий керівник» «здобувач – викладачі групи забезпечення – стейхолдер», спрямовані на формування конструктивних практик ефективного крос-культурного спілкування на засадах достовірності, відкритості, своєчасності, адресності і зворотного зв'язку для зближення національного і європейського дослідницького простору [12]. На цьому освітньому рівні здобувачі вже мають достатньо широкий досвід вирішення труднощів крос-культурної комунікації, тому більше уваги привертає регуляторно-інтенційний аспект такої комунікації. Регуляторно-інтенційний аспект передбачає набуття досвіду регуляції вербальних і невербальних намірів комунікантів, узгодження спрямованості і змісту спілкування на вирішення навчальних і дослідницьких завдань на рівні наукової рефлексії, вираженні персонально значимого у науково-дослідницькій діяльності. Емерджентний підхід актуалізує синергію і системність у формуванні організаційної культури учасників освітнього процесу (трудова і навчальна дисципліна, формування і демонстрування цінностей місії і візії університету, професійної мотивації учасників освітнього процесу як учасників мультикультурної взаємодії.

Висновки. Отже, емерджентний підхід у сутнісному значенні передбачає осмислення крос-культурну комунікацію як багатокомпонентні стратегії засобів та смислових і змістових аспектів мовної підготовки здобувачів різних рівнів освіти. На першому (бакалаврському) рівні вищої освіти у Харківському національному педагогічному університеті імені Г.С. Сковороди першочергова увага спрямована на формування компетентностей володіння іноземною мовою, неконфліктного вирішення зовнішніх комунікативних ситуацій. На другому (магістерському) рівні вищої освіти в освітніх програмах особлива увага приділяється системній комунікативній взаємодії на основі емоційно-мотиваційних взаємодій. Третій (освітньо-науковий) рівень передбачає акценти на результативність і відповідність дидактичним цілям такої комунікації. Така нелінійна крос-культурна комунікація містить дидактичний потенціал, коли для досягнення визначених цілей і очікуваних результатів необхідна не просто співпраця учасників освітнього середовища, а системна взаємодія, як на рівні управління і організації освітнім процесом, модерації культурних, мистецьких, наукових подій, індивідуальних освітніх траєкторій. Перспективою подальшого розроблення заявленої теми визначено пошук шляхів крос-культурної взаємодії у контексті міжкультурної співпраці учасників освітнього процесу, реалізації програм академічної мобільності на рівні угод про співпрацю між різнопрофільними організаціями і установами.

Використана література:

- Gesteland R. Cross-Cultural Business Behavior. Frederiksberg : Copenhagen Business School Press, 2003. 287 p.
- Griffin, Emory A. A First Look at Communication Theory. McGraw-Hill, 2006. URL : https://www.academia.edu/35377403/_Em_Griffin_A_First_Look_at_Communication_Theory_pdf.
- Hall E.T. Hidden Differences: Studies in International Communication. Hamburg : Grander & Jahr, 1983. 214 p.
- Ward C., Bochner S., Furnham A. The Psychology of Culture Shock. London : Routledge, 2008. 367 p.
- Ворожбіт-Горбатюк В., Собченко Т., Козиренко С. Теорія ортобіозу Іллі Мечникова: потенціал євроінтеграції національної освіти. *Новий колегіум*. 2023. №1-2. С. 105-109. DOI:10.30837/nc.2023.1-2.105
- Геселева Н. В., Заріцька Н. М. Емерджентні властивості системи. *Бізнес-інформ*. № 7 2013. С. 93-96.
- Гусева О. Ю. Управління стратегічними змінами: теорія і прикладні аспекти : монографія. Донецьк : Вид-во «Ноулідж», 2014. 395 с.
- Дудка Т. Ю. Структуротворчий характер крос-культурної компетентності крізь призму професійної підготовки викладачів вищої школи. *Актуальні проблеми вищої професійної освіти*. Київ, 2021. С. 26-27.
- Захарова Н. О. Емерджентний характер лінгвістичної синестезії. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Філологія*. 2019. № 39 том 3. С. 19-22. DOI <https://doi.org/10.32841/2409-1154.2019.39.3.4>
- Петренко Т. Крос-культурна комунікація: виклики і відповіді сьогодні. The 1st International scientific and practical conference «Modern problems of science, education and society» (March 26-28, 2023) SPC «Sciconf.com.ua», Kyiv, Ukraine. 2023. С. 750-754. URL : <https://sci-conf.com.ua/wp-content/uploads/2023/03/MODERN-PROBLEMS-OF-SCIENCE-EDUCATION-AND-SOCIETY-26-28.03.23.pdf>
- Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди. Освітні програми. 2023. URL : <http://smc.hnpu.edu.ua/osvitni-prohramy>
- Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди. Аспірантура. 2023. URL : <http://hnpu.edu.ua/uk/division/novyny-viddilul-aspirantury-i-doktorantury>

References:

- Gesteland R. (2003). Cross-Cultural Business Behavior. Frederiksberg : Copenhagen Business School Press. 287 p.
- Griffin, Emory A. A (2006). First Look at Communication Theory. McGraw-Hill. URL : https://www.academia.edu/35377403/_Em_Griffin_A_First_Look_at_Communication_Theory_pdf
- Hall E.T. (1983). Hidden Differences: Studies in International Communication. Hamburg : Grander & Jahr. 214 p.
- Ward C., Bochner S., Furnham A. (2008). The Psychology of Culture Shock. London : Routledge. 367 p.
- Vorozhbit-Horbatyuk V., Sobchenko T., Kozyrenko S. (2023). Teoriia ortobiozu Illi Mechnykova: potentsial evrointehratsii natsionalnoi osvity. [Ilya Mechnikov's theory of orthobiosis: the potential of European integration of national education]. *Novyi kolehium*. №1-2. P. 105-109. DOI:10.30837/nc.2023.1-2.105 [in Ukrainian]
- Heseleva N.V., Zaritska N.M. Emerdzhentni vlastyivosti systemy. [Emergent properties of the system]. *Biznes-inform*. №7 2013. P. 93-96. [in Ukrainian]
- Husieva, O. Yu. (2014). Upravlinnia stratehichnymy zminamy: teoriia i prykladni aspekty [Strategic change management: theory and applied aspects] : monohrafiia. Donetsk : Vyd-vo «Noulidzh». 395 p. [in Ukrainian]
- Dudka T.Iu. (2021). Strukturotvorchyi kharakter kros-kulturnoi kompetentnosti kriz pryзму profesiinoi pidhotovky vykladachiv vyshchoi shkoly. [Structuring character of cross-cultural competence through the prism of professional training of higher education teachers]. *Aktualni problemy vyshchoi profesiinoi osvity*. Kyiv, P. 26-27. [in Ukrainian]
- Zakharova N. O. (2019). Emerdzhentnyi kharakter linhvistychnoi synestezii. [The emergent nature of linguistic synesthesia] *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Seriia : Filolohiia*. № 39 tom 3. P. 19-22. DOI <https://doi.org/10.32841/2409-1154.2019.39.3.4> [in Ukrainian]
- Petrenko T. (2023). Kros-kulturna komunikatsiia: vyklyky i vidpovidi sohodennia». [Cross-cultural communication: challenges and responses of today]. Modern problems of science, education and society : The 1st International scientific and practical conference (March 26-28, 2023) SPC «Sciconf.com.ua», Kyiv, Ukraine. 2023. P. 750-754. URL : <https://sci-conf.com.ua/wp-content/uploads/2023/03/MODERN-PROBLEMS-OF-SCIENCE-EDUCATION-AND-SOCIETY-26-28.03.23.pdf> [in Ukrainian]
- H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University. (2023). Osvitni prohramy. [Educational programs]. URL : <http://smc.hnpu.edu.ua/osvitni-prohramy> [in Ukrainian]
- H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University. (2023). Osvitni prohramy. [Postgraduate studies]. URL : <http://hnpu.edu.ua/uk/division/novyny-viddilul-aspirantury-i-doktorantury> [in Ukrainian]

Petrenko T. Emergency approach in the study of cross-cultural communication of participants in the educational process

The purpose of the article was to determine the potential of the emergent approach in the study of didactic aspects of cross-cultural communication of participants in the educational process at the university.

For the first time, the author considered the peculiarities of using this approach during research according to the criterion of education levels and goals of educational programs implemented in universities at the first, second and third educational and scientific levels of higher education.

It is interesting that in the work the author showed the value of socio-cultural orientation of cross-cultural communication at the first (bachelor's) level of higher education. The article emphasizes that cross-cultural communication among undergraduate students is formed under the influence of the perception of informational and symbolic context, students are open to joint understanding and overcoming difficulties. At the second (master's) level of higher education, attention is paid to the didactic aspects of the organization of cross-cultural communication in the implementation of individual educational trajectories of each participant in the educational process at this level. Master's students, revealed by the research, pay more attention to the emotional and motivational aspect of cross-cultural communication and communicative interaction. At the third (educational-scientific) level, the emergent approach makes it possible to highlight the economic effect of research, the role of cross-cultural communication in the implementation of the state educational policy and the implementation of European integration steps for the convergence of the national and European research space. At this educational level, students already have a wide enough

experience in solving the difficulties of cross-cultural communication, so the regulatory-intentional aspect of such communication attracts more attention.

The author emphasized that the emergent approach involves understanding that the integrity of cross-cultural communication is not a simple combination of all (verbal, non-verbal, integrated) means and semantic and substantive aspects of such communication. In cross-cultural communication, specific communication strategies arise in response to external communication situations. The emergent approach makes it possible to emphasize the effectiveness and compliance with the didactic goals of such communication.

The prospect of further development of the stated topic is defined as the search for ways of cross-cultural interaction in the context of intercultural cooperation of participants in the educational process, implementation of academic mobility programs.

Key words: quality of education, communicative competence, emergent approach, cross-cultural communication, learning, personality, student, levels of higher education.

УДК 159.955.4:159.9

DOI <https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series5.2023.95.19>

Сенчина Н. Г.

БАГАТОФУНКЦІОНАЛЬНІСТЬ РЕФЛЕКСИВНОГО ПІДХОДУ В СУЧАСНОМУ ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРИ

Статтю присвячено студіюванню особливостей рефлексивного підходу, його переваг та багатофункціональної природи у сучасному освітньому просторі. Встановлено, що рефлексивний підхід в освіті здатен зробити освітній процес більш гнучким, орієнтованим на особистість та розвиток її навичок критичного мислення. У статті простежено погляди сучасних науковців на проблему рефлексії у процесі здобуття освіти. Аналіз учасниками освітнього процесу своєї діяльності та їхній особистий ріст визначено ключовою складовою рефлексії у навчанні. Рефлексивний підхід у роботі дефініційовано як такий, що звертає увагу на самосвідомості, самопізнанні та аналізі власного навчання і розвитку. Визначено, що застосування рефлексивного підходу в сучасному освітньому просторі чинить позитивний вплив на підвищення самосвідомості учасників освітнього процесу, розвиток критичного мислення, розвиток навичок саморегуляції, розвиток навичок рефлексії, а також сприяє індивідуалізації навчання і підвищенню мотивації. Схарактеризовано інтелектуальну та особистісну рефлексію студента, а також професійну рефлексію викладача. Саме їх поєднання здатне створити ефективне освітнє середовище, адже сучасна освіта спрямована на особистісно орієнтований підхід. Виходячи із зазначеного вище, у роботі обґрунтовано багатофункціональність рефлексивного підходу в сучасному освітньому просторі. Визначено, що створення рефлексивного навчального середовища вимагає встановлення атмосфери довіри, яка досягається завдяки взаємній підтримці учасників у процесі навчання. Схарактеризовано інтерперсональні та інтраперсональні рефлексивні технології, які зорієнтовані на смислоутворення учасників освітнього процесу. Визначено необхідність концентрації процесу навчання на збагаченні суб'єктного досвіду здобувачів освіти через опанування ними рефлексивних прийомів взаємодії.

Ключові слова: рефлексія, рефлексивний підхід, сучасний освітній простір, рефлексивна педагогіка, критичне мислення, мотивація, особистісно орієнтований підхід, суб'єкт-суб'єктні відносини.

Сучасна освіта намагається відповідати зростаючим вимогам і потребам суспільства. Саме освітнє середовище є тією сферою, що створює основу, на якій відбувається формування особистості, плекається ідея гуманізації суспільства та реалізації європейських цінностей, основною серед яких є самоцінність та неповторна індивідуальність особистості [7, с. 36-38]. Щоб імплементувати цю ідею, освітній процес повинен бути гнучким і адаптивним, сприяти розвитку критичного мислення, самостійності, творчості та умінню вчитися протягом усього життя. В цьому контексті рефлексивний підхід стає ще більш актуальним і важливим для сучасної освіти.

Дослідженням рефлексивного підходу в освіті займалися багато науковців. М.Б Постхольм (May Britt Postholm) [10] досліджувала рефлексивне мислення в освітніх установах та теорії рефлексії, В. Герцог (Walter Herzog) [9] розглядав рефлексивний підхід в системі професійної компетентності вчителів, М. Марусинець досліджувала рефлексію як інноваційну діяльність [3].

Мета статті полягає у визначенні характерних особливостей рефлексивного підходу, його переваг, а також виявленні його багатофункціональної природи у сучасному освітньому просторі.

Взагалі поняття рефлексії виникло у філософії, однак у сучасних наукових дослідженнях рефлексивний підхід перестав бути виключно філософським. Поняттям рефлексії сьогодні послуговуються у психологічних, педагогічних, методичних розвідках тощо [5].

Кожна особистість реалізує себе в реальному світі, наповнюючись значущим досвідом. Вона здатна організувати систематичний та цілеспрямований процес життєтворення у просторі «тут і зараз», вкладаючи